Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
A.M. COLLINS
fremsat den 16. februar 2023 [1]

Sag C-520/21

Arkadiusz Szcześniak
mod
Bank M. SA,
procesdeltagere:
Rzecznik Praw Obywatelskich,
Rzecznik Finansowy,
Prokurator Prokuratury Rejonowej Warszawa – Śródmieście w Warszawie
Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (retten i første instans i Warszawa – Śródmieścia, tingstedet Warszawa, Polen))

»Præjudiciel forelæggelse – forbrugerbeskyttelse – direktiv 93/13/EØS – urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler – artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1 – låneaftale med pant i fast ejendom – vekselvilkår – virkningerne af en konstatering af at en aftale er ugyldig i sin helhed på det grundlag, at den indeholder urimelige kontraktvilkår – mulighed for at gøre krav gældende, der går videre end tilbagebetaling af den erlagte pengemæssige modydelse – ugrundet berigelse – afskrækkende virkning – effektivitet«

I. Indledning

1. Siden starten af 2000 har banker i Polen indgået titusindvis af låneaftaler med pant i fast ejendom, der er denomineret eller indekseret i schweiziske francs (CHF), med forbrugere, der skulle erhverve ejendomme. Eftersom disse lån med pant i fast ejendom ydede låntagere renter, der var langt lavere end dem, der fandt anvendelse for lån, der var denomineret i polske zloty (PLN), var de ganske efterspurgte. Med den globale finanskrise blev kursen mellem CHF og PLN forringet set fra indehaverne af sidstnævnte valutas perspektiv. Tusindvis af låntagere, herunder sagsøgeren i hovedsagen, indledte retssager mod de banker, som de havde optaget deres lån med pant i fast ejendom hos. De har ved de polske retter anført, at vekselvilkårene fra PLN til CHF og fra CHF til PLN (herefter »vekselvilkårene«) i deres låneaftaler med pant i fast ejendoms var urimelige. I et betydeligt antal sager accepterede retterne dette argument og fastslog, at låneaftalen med pant i fast ejendom var ugyldig i sin helhed.

[1] – Originalsprog: engelsk.

2. Det er på grundlag af en sådan tvist, at Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (retten i første instans i Warszawa – Śródmieścia, tingstedet Warszawa, Polen) har anmodet Domstolen om at tage stilling til, hvorvidt parterne i en låneaftale med pant i fast ejendom mellem en forbruger og en bank, der er blevet erklæret ugyldig i sin helhed på det grundlag, at den indeholder et urimeligt vilkår, kan forfølge krav, der går videre end tilbagebetaling af den erlagte pengemæssige modydelse i henhold til denne aftale og betaling af morarenter til den lovbestemte rentesats fra datoen for kravet om tilbagebetaling.

II. Retsforskrifter

A. EU-retten

3. Artikel 6, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler [2] bestemmer:

»Medlemsstaterne fastsætter, at urimelige kontraktvilkår i en aftale, som en erhvervsdrivende har indgået med en forbruger, i henhold til deres nationale lovgivning ikke binder forbrugeren, og at aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår.«

4. Artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 fastlægger følgende:

»Medlemsstaterne sikrer, at der i forbrugernes og konkurrenternes interesse findes egnede og effektive midler til at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i aftaler, der indgås mellem forbrugere og en erhvervsdrivende, til ophør.«

5. Artikel 8 i direktiv 93/13 bestemmer:

»Medlemsstaterne kan inden for det område, der omfattes af dette direktiv, vedtage eller bevare strengere bestemmelser, der er forenelige med Traktaten, for at sikre en mere omfattende beskyttelse af forbrugerne.«

B. Polsk ret

6. Artikel 5 i ustawa – Kodeks cywilny af 23. april 1964 (herefter »den civile lovbog«) [3] bestemmer:

»En rettighed kan ikke udøves på en sådan måde, at det vil være i strid med dens sociale og økonomiske formål eller principperne om sameksistens. Enhver handling eller undladelse fra rettighedsindehaverens side skal ikke behandles som en udøvelse af rettigheden og er ikke beskyttet.«

7. Den civile lovbogs artikel 58, § 1, fastlægger, at »[en] retshandel, der er i strid med lovgivningen eller har til formål at omgå lovgivningen er ugyldig, medmindre de relevante bestemmelser fastlægger andet, navnlig at de ugyldige vilkår i retshandlen skal erstattes af relevante bestemmelser i lovgivningen«.

[2] – EFT 1993, L 95, s. 29.

[3] – Dz. U. af 1964, nr. 16, pos. 93.

8. Den civile lovbogs artikel 385[1], §§ 1 og 2, bestemmer følgende:

»1. Bestemmelser i en forbrugeraftale, som ikke har været genstand for en individuel forhandling, er ikke bindende for forbrugeren, hvis de fastsætter den pågældendes rettigheder og pligter på en måde, som er i strid med god forretningsskik og groft tilsidesætter forbrugerens interesser (ulovlige kontraktvilkår). Denne bestemmelse berører ikke vilkår, som fastsætter parternes hovedydelser, herunder prisen eller vederlaget, hvis de er klart og entydigt formuleret.

2. Såfremt et kontraktvilkår ikke er bindende for forbrugeren i medfør af stk. 1, forbliver aftalen i øvrigt bindende mellem parterne.«

9. Den civile lovbogs artikel 405 bestemmer:

»Enhver person, der uden et retsgrundlag opnår en økonomisk fordel på bekostning af en anden person, skal genoprette denne fordel i naturalier og, såfremt dette ikke er muligt, returnere værdien deraf.«

10. Den civile lovbogs artikel 406 fastlægger:

»Forpligtelsen til at genoprette den økonomiske fordel omfatter ikke alene den direkte opnåede fordel, men ligeledes alt, der, såfremt det bortskaffes, mistes eller skades, blev opnået til gengæld for fordelen eller med henblik på at afhjælpe skaden.«

11. I henhold til den civile lovbogs artikel 410 gælder:

»1. Bestemmelserne i den forudgående bestemmelse finder anvendelse navnlig for unødig opfyldelse.

2. Opfyldelse er unødig, såfremt den person, der foretog den, ikke var forpligtet overhovedet eller ikke var forpligtet i forhold til den person, som vedkommende foretog opfyldelsen til, eller såfremt grundlaget for opfyldelsen er ophørt med at eksistere, eller såfremt det tilsigtede formål med opfyldelsen ikke var blevet opnået, eller såfremt den retsakt, som forpligtelsen til at foretage opfyldelsen var baseret på, var ugyldig og ikke er blevet gyldig, siden opfyldelsen fandt sted.«

12. I henhold til den civile lovbogs artikel 455 gælder, at: »Såfremt fristen for opfyldelsen ikke er blevet præcisereret, eller såfremt den ikke følger af forpligtelsens karakter, skal opfyldelsen foretages straks efter, at skyldneren er blevet anmodet om at foretage den.«

13. Den civile lovbogs artikel 481, §§ 1-3, bestemmer:

»1. Såfremt en skyldner foretager en betaling for sent, kan kreditor kræve renter, mens forsinkelsen varer, selv såfremt kreditor ikke har lidt noget tab, og selv såfremt forsinkelsen skyldtes omstændigheder, som skyldner ikke bærer ansvaret for.

2. Såfremt morarenter ikke er fastsat, skal morarenter betales med en sats svarende til referencesatsen for den polske nationalbank med tillæg af 5,5 procentpoint. Såfremt kravet imidlertid er forrentet med en højere sats, kan kreditor kræve renter for forsinket betaling til denne højere sats.

[…]

3. I tilfælde af misligholdelse fra skyldnerens side kan kreditor ligeledes kræve, at skaden afhjælpes generelt.«

III. De faktiske omstændigheder, forhandlingerne og de præjudicielle spørgsmål

14. Den 25. juli 2008 indgik Arkadiusz Szcześniak (herefter »A.S.«) og hans ægtefælle, E.S., som begge er forbrugere, en låneaftale med pant i fast ejendom med Bank M., som er en polsk bank, på 329 707,24 PLN (ca. 73 000 EUR) med henblik på opførelsen af et hus. Lånet, som skulle tilbagebetales i lige store månedlige afdrag, havde en løbetid på 336 måneder. Den variable rente for lånet var fastsat til summen af LIBOR (CHF) benchmark på 3 måneder og bankens faste margen.

15. Lånet var denomineret og udbetalt i PLN. Dette beløb var indekseret i forhold til CHF efter omregning ifølge købsprisen for CHF, der var offentliggjort i den på datoen for bankens udbetaling af lånet gældende kurstabel. De månedlige afdrag skulle betales i PLN efter omregning ifølge salgskursen på CHF, der var offentliggjort i bankens kurstabel for valutaer, der var gældende på forfaldsdatoen for hvert månedlige afdrag. Disse vekselvilkår fandtes i en standardaftale, som banken anvendte. Den 6. september 2011 ændrede parterne låneaftalen med pant i fast ejendom med henblik på at give A.S. og E.S. mulighed for at betale de månedlige afdrag direkte i CHF.

16. A.S. og E.S. betalte regelmæssigt de månedlige afdrag, efterhånden som de forfaldt.

17. Den 31. maj 2021 anlagde A.S. sag mod Bank M. ved den forelæggende ret med påstand om betaling af beløbet på 3 660,76 PLN (ca. 800 EUR), plus lovbestemte morarenter fra 8. juni 2021 indtil datoen for betaling af dette beløb [4]. Han har anført, at den omhandlede låneaftale med pant i fast ejendom indeholder urimelige kontraktvilkår, således at den i sin helhed er ugyldig. Bank M. havde som konsekvens modtaget månedlige afdrag uden noget retsgrundlag. I perioden fra juni til september 2011 modtog banken navnlig månedlige afdrag fra ham og hans ægtefælle på 7 769,06 PLN (ca. 1 700 EUR). Ved at anvende dette beløb i perioden fra oktober 2011 til december 2020 tjente Bank M. 7 321,51 PLN (ca. 1 600 EUR) [5]. A.S. har beregnet dette beløb med henvisning til den gennemsnitlige rente for låneaftaler i PLN, som ydes til husholdninger til forbrugerlån [6].

18. Bank M. har gjort gældende, at der skal ske frifindelse i den sag, der er anlagt af A.S. Den har gjort gældende, at den omhandlede låneaftale med pant i fast ejendom ikke indeholder urimelige kontraktvilkår og følgelig er gyldig. Såfremt aftalen erklæres ugyldig, vil banken og ikke forbrugeren have et krav for så vidt angår anvendelsen af de pengemidler, der er modtaget.

19. Den forelæggende ret har bemærket, at i henhold til national ret er vekselvilkår i en låneaftale af den karakter, som A.S. har gjort gældende, urimelige og ulovlige. Siden Dziubak-dommen [7] fører indsættelsen af sådanne bestemmelser i en låneaftale til annullation af denne aftale i sin helhed.

[4] – A.S. har ligeledes nedlagt påstand om tilbagebetaling af samtlige betalte månedlige afdrag. Dette krav er ikke genstand for tvisten i den sag, som danner grundlag for nærværende præjudicielle forelæggelse.

[5] – A.S. har anmodet om betaling af halvdelen af beløbet på 7 321,51 PLN, hvor den anden halvdel skal gå til hans ægtefælle, der ikke er part i tvisten i hovedsagen.

[6] – A.S. har fremført tre alternative metoder til beregning af det beløb, som han har anmodet Bank M. om. For det det første den gennemsnitlige rente for låneaftaler i PLN, som ydes til husholdninger til brug for erhvervelse af boligejendomme (3 472,35 PLN, ca. 764 EUR). For det andet den gennemsnitlige rente for indskud til husholdninger (1 553,82 PLN, ca. 342 EUR). For det tredje indikatoren for værdien af ændringer i pengemidlernes købekraft i årene 2011 til 2020 (963,37 PLN, ca. 212 EUR). A.S. har anført, at følgende faktiske omstændigheder kan danne grundlag for hans krav mod Bank M.: overførslen af pengemidlerne til banken, tabet i købsværdien for så vidt angår de overførte pengemidler, tabet af muligheden for at bruge sine pengemidler og Bank M.s anvendelse af hans pengemidler.

[7] – Dom af 3.10.2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819).

Denne annullation finder anvendelse ex tunc, således at samtlige af de ydelser, der er leveret til opfyldelse af denne aftale, skal tilbagebetales i henhold til den civile lovbogs artikel 405, sammenholdt med lovbogens artikel 410, § 1. En bank kan følgelig kræve, at låntageren tilbagebetaler lånekapitalen, mens låntageren kan kræve tilbagebetaling af de månedlige afdrag, herunder omkostninger som provisioner, administrative gebyrer og forsikringspræmier. Hver part kan ligeledes kræve, at den anden skal betale morarenter til den lovbestemte rentesats fra datoen for påkravet [8].

20. Spørgsmålet, der er opstået i forbindelse med tvisten ved den forelæggende ret, er, hvorvidt parterne i en aftale, der er blevet erklæret ugyldig, har ret til at forfølge yderligere krav, herunder krav på vederlag, kompensation, tilbagebetaling af omkostninger eller indeksering af erlagte beløb som følge af brugen af pengemidler i en vis periode uden et retsgrundlag. Dette spørgsmål og navnlig det eventuelle retsgrundlag for sådanne krav er genstand for tvister i national retspraksis og blandt polske kommentatorer. Retsgrundlaget for disse krav, der ofte påberåbes i national ret, er enten den civile lovbogs artikel 405 (uberettiget berigelse) eller denne bestemmelse, sammenholdt med den civile lovbogs artikel 410, § 1 (uberettiget opfyldelse). Begrebet »uberettiget opfyldelse« og a fortiori »uberettiget berigelse« er relativt brede begreber, der omfatter en bred vifte af forhold, herunder potentielle krav for så vidt angår brugen af pengemidler uden for kontrakt [9]. Den forelæggende ret har anført, at de fleste polske kommentatorer, nationale institutioner og nationale domstole ikke anerkender muligheden for at gøre sådanne krav gældende, idet den samtidig har fremhævet, at indtil nu omhandler afgørelserne fra disse domstole krav, der rejses af banker, ikke af låntagere. Rationalet bag afgørelser om at afvise bankernes krav er, at sidstnævnte ville fjerne den beskyttende virkning af bestemmelser, der vedrører urimelige kontraktvilkår, eller formålet med disse bestemmelser, der kræver annullation af aftaler, der indeholder sådanne vilkår. Den forelæggende ret er følgelig af den opfattelse, at national ret ikke giver et klart svar på spørgsmålet om, hvorvidt brugen af pengemidler, der er betalt i henhold til en aftale, der efterfølgende erklæres ugyldig, uden et kontraktuelt grundlag kan udgøre det retlige grundlag for dette krav.

21. Den forelæggende ret nærer tvivl om, hvorvidt adgangen til at anlægge sager af denne karakter er i overensstemmelse med EU-retten, navnlig artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 og effektivitetsprincippet, proportionalitetsprincippet og retssikkerhedsprincippet. Den har henvist til Domstolens praksis om virkningerne af en konstatering af, at vilkårene i en forbrugeraftale er urimelige, og de rettigheder, som indtræder for parterne i en sådan aftale under disse omstændigheder [10]. Den forelæggende ret har bemærket, at Domstolen endnu ikke har taget stilling til, hvorvidt parterne i en forbrugeraftale, der er erklæret ugyldig som følge af en manglende overholdelse af artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 har ret til at forfølge krav, der går videre end tilbagebetaling af den pengemæssige modydelse, der er betalt i henhold til denne aftale. Domstolen har navnlig ikke endnu taget stilling til, hvorvidt parterne kan kræve kompensation for anvendelsen af pengemidler uden for kontrakt, den fortabte mulighed for at opnå fordele ved en midlertidig hindring af brugen af pengemidler, de finansielle omkostninger og tilrettelæggelsesomkostninger, der blev afholdt i forbindelse med opfyldelsen af aftalen, og faldet i pengenes købekraft over tid. I det omfang Domstolen har taget stilling til tilsvarende krav, er dette

[8] – Jf. den civile lovbogs artikel 481, §§ 1 og 2, og artikel 455.

[9] – Den forelæggende ret anvender i forelæggelsesafgørelsen udtrykket »brug af pengemidler uden for kontrakt«. Udtrykket »brug af ydelser uden for kontrakt« forekommer mig at være mere passende, eftersom det finder anvendelse for så vidt angår både låntagers og bankens omstændigheder.

[10] – Den forelæggende ret har henvist til dom af 30.4.2014, Kásler og Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, præmis 83 og 84), af 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15, C-307/15 og C-308/15, EU:C:2016:980, præmis 61 og 62), og af 3.10.2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, præmis 43).

sket i forbindelse med fortolkningen af direktiver på området for forbrugerbeskyttelse, der ikke omhandler direktiv 93/13, eller i forbindelse med en forbrugers af udøvelse af vedkommendes ret til at træde tilbage fra en aftale.

22. Ifølge den forelæggende ret er artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 og effektivitetsprincippet til hinder for, at en bank gør krav gældende mod en forbruger i forbindelse med sidstnævntes brug af lånekapital eller omkostninger, som banken har afholdt i forbindelse med forvaltning af lånet. Bankens krav er begrænset til tilbagebetaling af de udbetalte beløb samt eventuelle morarenter til den lovbestemte rentesats. Såfremt det var anderledes, ville banken opnå en fordel fra dens indsættelse af urimelige kontraktvilkår i låneaftalen og dens optræden i strid med god tro og moral. En sådan tilgang ville ligeledes afholde forbrugere fra at gøre deres rettigheder gældende i henhold til direktiv 93/13, eftersom dette kunne have negative konsekvenser, som eksempelvis at skulle kompensere banken for brugen af lånekapitalen.

23. Den forelæggende ret er af den opfattelse, at muligheden for en forbruger for at gøre krav gældende mod en bank, der går videre end tilbagebetaling af de månedlige afdrag på lånet og af omkostninger som eksempelvis provisioner, administrative gebyrer, forsikringspræmier samt eventuelle morarenter til den lovbestemte rentesats, ikke er i strid med effektivitetsprincippet. At antage sådanne krav til realitetsbehandling ville imidlertid være i strid med formålet med direktiv 93/13, som er at afholde erhvervsdrivende fra at anvende urimelige kontraktvilkår, og såfremt de gør dette, at kræve at de tilbagebetaler forbrugere de betalinger, som de har modtaget som følge heraf, samt holdes ansvarlige for uforholdsmæssige og for vidtgående forpligtelser. Det ville ligeledes være i strid med retssikkerhedsprincippet. I en situation, hvor en låneaftale erklæres ugyldig i sin helhed på det grundlag, at den indeholder urimelige kontraktvilkår, fungerer dette princip således, at det begrænser parternes krav til betalinger, der er foretaget i forbindelse med opfyldelsen af aftalen.

24. Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (retten i første instans i Warszawa – Śródmieścia, tingstedet Warszawa) har under disse omstændigheder besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Skal artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i [direktiv 93/13] fortolkes således, at disse bestemmelser er til hinder for en retslig fortolkning af den nationale lovgivning, hvorefter parterne, ud over at kunne kræve tilbagebetaling af de beløb, der er betalt som led i opfyldelsen af aftalen (for så vidt angår banken: lånekapitalen; for så vidt angår forbrugeren: månedlige indbetalinger, gebyrer, kommissioner og forsikringspræmier) med tillæg af morarenter regnet fra tidspunktet for betalingsanmodningen, i tilfælde af, at en låneaftale indgået mellem en bank og en forbruger erklæres for ugyldig fra dens indgåelse, fordi den indeholdt urimelige kontraktvilkår, også kan fremsætte et hvilket som helst yderligere krav (herunder krav om vederlag, erstatning, tilbagebetaling af omkostninger eller indeksering af betalte beløb) henset til at:

1) den person, som har erlagt den pengemæssig modydelse, midlertidigt er blevet frataget muligheden for at råde over sine penge, hvorved denne har mistet muligheden for at investere dem og dermed opnå en fortjeneste heraf,

2) den person, som har erlagt den pengemæssig modydelse, har afholdt omkostninger til forvaltningen af låneaftalen og overførelsen af pengene til den anden part,

3) modtageren af den pengemæssig modydelse har opnået en fordel, som går ud på, at denne midlertidigt har kunnet bruge en anden persons penge, herunder investere dem, og dermed opnå en fortjeneste heraf,

4) modtageren af den pengemæssig modydelse midlertidigt havde mulighed for uden vederlag at bruge en anden persons penge, hvilket ikke ville være muligt på markedsvilkår,

5) pengenes købsværdi er faldet over tid, hvilket udgør et reelt tab for den person, der har erlagt den pengemæssig modydelse;

6) en midlertidig tilrådighedsstillelse af penge med henblik på brug kan betragtes som opfyldelse af en tjenesteydelse, for hvilken den person, der har erlagt den pengemæssig modydelse, ikke har modtaget vederlag?«

25. A.S., Bank M., Rzecznik Praw Obywatelskich (kommissær for menneskerettigheder, Polen), Rzecznik Finansowy (den økonomiske ombudsmand, Polen), Prokurator Prokuratury Rejonowej Warszawa – Śródmieście w Warszawie (den offentlige anklager for Warszawa – Śródmieściedistriktet, Polen), den polske regering og den portugisiske regering samt Kommissionen har indgivet skriftlige indlæg. Parterne har sammen med Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego (formand for det polske finanstilsyn) afgivet mundtlige indlæg i det retsmøde, der blev afholdt den 12. oktober 2022, og besvaret Domstolens spørgsmål.

IV. Bedømmelse

A. Formaliteten

26. Den forelæggende ret har bemærket, at i det omfang, der ønskes vejledning for så vidt angår krav, der er rejst af forbrugere og banker, er det præjudicielle spørgsmålet formuleret i generelle vendinger. Trods den omstændighed, at den tvist, der verserer ved den, vedrører et krav, der forfølges af en forbruger, og ikke en bank, er den af den opfattelse, at det præjudicielle spørgsmål kan antages til realitetsbehandling af de følgende tre grunde.

27. En aftale, der erklæres ugyldig, anses for det første i henhold til polsk ret for aldrig at have været indgået, således at aftalens parter hver skal tilbagebetale betalinger, der er foretaget i henhold til denne aftale, til hinanden. I retssager om tilbagebetaling af betalinger, der er foretaget i henhold til en ugyldig låneaftale, gør banker ofte gældende, at der skal ske tilbageholdelse eller modregning [11] på det grundlag, at de har et krav mod forbrugeren om tilbagebetaling af lånekapitalen. Et sådant krav kan rejses på et hvilket som helst tidspunkt frem til retssagens afslutning i anden instans. Såfremt Domstolen alene besvarer det præjudicielle spørgsmål for så vidt angår forbrugerens krav, er det sandsynligt, at der vil blive rejst et andet spørgsmål vedrørende et tilsvarende krav af banken på et senere tidspunkt i sagen, der følgelig vil føre til unødig forlængelse af retssagen [12]. Den begrundelse, som banken har fremført for sit ganske vist strafferetlige krav mod forbrugeren om vederlag for anvendelse af lånekapital uden for kontrakt, er følgelig ikke hypotetisk.

[11] – Den offentlige anklager for Warszawa – Śródmieściedistriktet har i sine skriftlige indlæg anført, at det er stærkt sandsynligt, at Bank M. vil rejse en af disse indsigelser i den foreliggende sag.

[12] – Ved afgørelse af 9.12.2022 indgået til Domstolens Justitskontor den 14.12.2022 (sag C-756/22) har Sąd Okręgowy w Warszawie (den regionale domstol i Warszawa, Polen) inden for rammerne af et søgsmål anlagt af Bank M. mod A.S. og E.S. vedrørende samme låneaftale forelagt Domstolen et næsten identisk spørgsmål som de i den foreliggende sag forelagte.

28. Den almindelige opfattelse i national retspraksis er for det andet, at i en sag om restitution, der er baseret på uberettiget berigelse, vil den domstol, der prøver sagen ikke indskrænke sig til at foretage en materiel prøvelse af sagsøgerens krav, samtidig med at den ser bort fra et identisk krav, som sagsøgte kan gøre gældende, selv om det alene er det første af disse krav, der faktisk er rejst ved den. Dette skyldes, at såfremt parterne fremfører ugrundede betragtninger af samme karakter (eksempelvis betalinger i samme valuta), der udspringer af det samme retsforhold (eksempelvis en ugyldig låneaftale), anses alene den part, der modtog det højere beløb for at være blevet beriget med urette. Enhver uberettiget berigelse består følgelig i forskellen mellem de to omtvistede beløb.

29. Banker i Polen har for det tredje offentligt givet udtryk for den opfattelse, at forbrugere, som anlægger sager med henblik på annullation af låneaftaler, der indeholder urimelige kontraktvilkår, vil rammes af vidtrækkende negative konsekvenser, eftersom de i tilfælde af, at der gives medhold i disse sager, vil skulle betale vederlag for anvendelsen af lånekapital uden for kontrakt og tilbagebetale visse omkostninger. Disse økonomiske konsekvenser vil afholde mange forbrugere fra at udøve deres rettigheder i henhold til direktiv 93/13. Et utvetydigt svar fra Domstolen på spørgsmålet om, hvorvidt banker er berettiget til at forfølge sådanne krav, er følgelig afgørende for at sikre, at forbrugeres rettigheder i Polen respekteres.

30. Ifølge fast retspraksis tilkommer det udelukkende den nationale domstole, for hvilken tvisten er indbragt, og som har ansvaret for den retsafgørelse, der skal træffes, på grundlag af omstændighederne i den konkrete sag at vurdere, både om en præjudiciel afgørelse er nødvendig for, at den kan afsige dom, og relevansen af de spørgsmål, den forelægger Domstolen. Når de stillede spørgsmål følgelig vedrører fortolkningen af EU-retten, er Domstolen derfor principielt forpligtet til at træffe afgørelse. Der foreligger således en formodning for, at spørgsmål om EU-retten er relevante. Domstolen kan kun afvise at træffe afgørelse om et præjudicielt spørgsmål fremsat af en national ret, hvis det klart fremgår, at den ønskede fortolkning af EU-retten savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand, såfremt problemet er af hypotetisk karakter, eller Domstolen ikke råder over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for, at den kan give en hensigtsmæssig besvarelse af de forelagte spørgsmål [13].

31. Efter min opfattelse er den foreliggende sag ikke omfattet af nogle af de situationer, hvor formodningen om relevans kan tilbagevises.

32. Det er korrekt, at genstanden for tvisten ved den forelæggende ret ikke direkte omfatter et krav fra en bank mod en forbruger om vederlag for anvendelsen af lånekapital uden for kontrakt. De forklaringer, som den forelæggende ret har givet, viser, at den for at kunne træffe afgørelse i den sag, der verserer ved den, fra forbrugerens og bankens synspunkt skal tage stilling til konsekvenserne af ugyldigheden af en låneaftale med pant i fast ejendom for så vidt angår krav, der går videre end tilbagebetaling af de pengemæssige modydelser, der er erlagt i henhold til aftalen. Bank M. har yderligere i retsmødet anført, at den har gjort dette krav gældende mod A.S. i en særskilt sag, der er udsat, indtil der foreligger en afgørelse fra den forelæggende ret i den foreliggende sag. Jeg deler ligeledes den polske regerings opfattelse, at den præcisering, som den forelæggende ret har anmodet om, for så vidt angår krav fra banker mod forbrugere om vederlag for brug af lånekapital uden for kontrakt er nødvendig med henblik på, at denne ret kan tage stilling til de fulde konsekvenser for A.S. af anmodningen om annullation af låneaftalen med pant i fast ejendom.

[13] – Dom af 13.10.2022, Baltijas Starptautiskā Akadēmija og Stockholm School of Economics in Riga (C-164/21 og C-318/21, EU:C:2022:785, præmis 32 og 33 og den deri nævnte retspraksis).

33. Heraf følger efter min opfattelse, at det præjudicielle spørgsmål har en direkte forbindelse med genstanden for hovedsagen. Det er følgelig ikke hypotetisk for så vidt angår krav fra banker mod forbrugere om vederlag for brug af lånekapitalen uden for kontrakt. Forelæggelsesafgørelsen indeholder samtlige af de faktiske og retlige elementer, der er nødvendige for besvarelsen af det præjudicielle spørgsmål. Jeg vil følgelig foreslå Domstolen, at spørgsmålet i sin helhed kan antages til realitetsbehandling.

34. Denne konklusion ændres ikke af Bank M.s indlæg om, at virkningerne af en aftales ugyldighed skal afgøres i henhold til national ret, der ikke er omfattet af direktiv 93/13. Bank M. har navnlig bemærket, at Domstolen ikke har kompetence til at fortolke bestemmelser i polsk ret, der bl.a. regulerer såkaldte »supplerende krav« (den civile lovbogs artikel 224 og artikel 225[14]), erstatningsansvar uden for kontrakt (den civile lovbogs artikel 415[15]), den såkaldte »indeksering af den pengemæssige modydelse« (den civile lovbogs artikel 358[1], § 3[16]) eller uberettiget berigelse (den civile lovbogs artikel 405 og artikel 410).

35. Ifølge fast retspraksis tilkommer det ikke i forbindelse med en præjudiciel forelæggelse Domstolen at tage stilling til fortolkningen af bestemmelser i national ret eller at beslutte, hvorvidt den forelæggende rets fortolkning af disse bestemmelser er korrekt, idet en sådan fortolkning er omfattet af de nationale domstoles kompetence[17]. Heldigvis omhandler spørgsmålet, således som det er formuleret af den forelæggende ret, fortolkningen af EU-retten, nærmere bestemt artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 og effektivitetsprincippet, retssikkerhedsprincippet og proportionalitetsprincippet i EU-retten, der åbenlyst er omfattet af Domstolens kompetence. Den forelæggende ret anmoder ikke Domstolen om at give vejledning om de nationale bestemmelser, som kan danne grundlag for forbrugernes og bankernes krav, som forelæggelsesafgørelsen henviser til, men derimod snarere at tage stilling til, hvorvidt dette direktiv og disse EU-retlige principper giver mulighed for, at sådanne krav kan fremføres. Som forklaret i punkt 41 i det foreliggende forslag til afgørelse kan national lovgivning om den beskyttelse, som direktiv 93/13 yder forbrugere, hverken ændre omfanget eller indholdet af denne beskyttelse.

[14] – I henhold til den civile lovbogs artikel 224, §§ 1 og 2, gælder:
»1. En selvstændig indehaver, der handler i god tro, er ikke forpligtet til at betale for brugen af en fysisk ting og er ikke ansvarlig hverken for normal slid og ælde eller forringelse eller bortkomst. Vedkommende får ejerskab til den fortjeneste, der var knyttet til en fysisk genstand, fra det tidspunkt vedkommende kommer i besiddelse af den, og oppebærer indtægter fra den, såfremt de i dette tidsrum er forfaldet til betaling.
2. Fra det tidspunkt, hvor den selvstændige indehaver, der handler i god tro, får kendskab til, at der er anlagt en sag om overgivelsen af den fysiske genstand mod vedkommende, er vedkommende forpligtet til at betale for brugen og er ansvarlig for normalt slid og ælde, forringelse eller tab, medmindre forringelse eller bortkomst er sket, uden at det kan lægges vedkommende til last. Vedkommende er forpligtet til at betale den fortjeneste tilbage fra dette tidspunkt, som vedkommende ikke endnu har forbrugt, og at tilbagebetale værdien af det som vedkommende har forbrugt.«
Den civile lovbogs artikel 225 bestemmer:
»De forpligtelser, der påhviler en selvstændig indehaver, der handler i ond tro mod ejeren, svarer til forpligtelserne for en selvstændig indehaver, der handler i god tro, fra det tidspunkt, hvor sidstnævnte erfarer, at der er indledt en retssag mod vedkommende om genstandens overgivelse. En selvstændig indehaver, der handler i ond tro, er yderligere forpligtet til at tilbagebetale værdien af den fortjeneste, som vedkommende har opnået som følge af dårlig forvaltning, og er ansvarlig for enhver forringelse eller bortkomst af genstanden, medmindre genstanden ligeledes ville være blevet forringet eller bortkommet, såfremt rettighedshaveren havde haft den i sin besiddelse.«

[15] – Den civile lovbogs artikel 415 fastlægger, at »[e]nhver person, der forvolder en anden person skade, er forpligtet til at afhjælpe denne skade«. I henhold til lovbogens artikel 361, § 2, kan skadelidte personer kræve kompensation ikke alene for det faktiske tab (damnum emergens), men ligeledes for tabt fortjeneste (lucrum cessans).

[16] – I henhold til den civile lovbogs artikel 358[1], § 3, gælder, at »[i] tilfælde af, at der indtræder en væsentlige ændring i pengenes købekraft, efter at forpligtelsen er indtrådt, kan retten under hensyntagen til parternes interesse, og i overensstemmelse med principperne om sameksistens ændre beløbet eller måden for den pengemæssige opfyldelse, selv såfremt det er blevet fastsat i en retsafgørelse eller i henhold til aftale«.

[17] – Dom af 3.7.2019, UniCredit Leasing (C-242/18, EU:C:2019:558, præmis 47 og den deri nævnte retspraksis).

B. Sagens realitet

36. Den forelæggende ret ønsker med sit spørgsmål nærmere bestemt oplyst, hvorvidt artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 og effektivitetsprincippet, retssikkerhedsprincippet og proportionalitetsprincippet skal fortolkes, således at disse bestemmelser og principper er til hinder for en fortolkning af national lovgivning således, at såfremt en låneaftale, der er indgået mellem en forbruger og en bank, erklæres ugyldig i sin helhed på det grundlag, at den indeholder urimelige kontraktvilkår, har parterne ret til at gøre krav gældende mod hinanden, der går videre end tilbagebetalingen af den pengemæssige modydelse, som de har foretaget i henhold til denne aftale og betalingen af morarenter.

1. Indledende betragtninger

37. Domstolen har gentagne gange fastslået, at det beskyttelsessystem, som direktiv 93/13 indfører, er baseret på, at forbrugeren befinder sig i en svagere stilling end den erhvervsdrivende hvad angår såvel forhandlingsstyrke som informationsniveau. Dette fører til, at forbrugere tiltræder betingelser, som på forhånd er udarbejdet af den erhvervsdrivende, uden at kunne øve nogen indflydelse på disses indhold [18].

38. Under hensyntagen til forbrugerens svage position forbyder artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13 standard kontraktvilkår, der til trods for kravene om god tro bevirker en betydelig skævhed i parternes rettigheder og forpligtelser ifølge aftalen til skade for forbrugeren. Artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 bestemmer, at urimelige kontraktvilkår ikke er bindende for forbrugere.

39. Direktiv 93/13 forpligter, som det tydeligt fremgår af direktivets artikel 7, stk. 1, sammenholdt med 24. betragtning til direktivet, medlemsstaterne til at fastlægge tilstrækkelige og effektive midler med henblik på at bringe anvendelsen af urimelige kontraktvilkår i de aftaler, som erhvervsdrivende indgår med forbrugere, til ophør. Så snart et vilkår erklæres urimeligt og følgelig ugyldigt, påhviler det ganske enkelt den nationale domstol at udelukke anvendelsen af dette vilkår, således at det ikke fører til bindende virkninger for forbrugeren, medmindre sidstnævnte gør indsigelse [19]. Et kontraktvilkår, der er erklæret urimeligt, skal således i princippet anses for aldrig at have eksisteret, hvorfor det ikke kan have nogen virkning over for forbrugeren. En domstols konstatering af, at et sådant vilkår er urimeligt, skal følgelig principielt have den virkning, at den retlige situation og de faktiske forhold, som forbrugeren ville have befundet sig i uden det nævnte vilkår, genoprettes [20].

40. Navnlig den nationale domstols forpligtelse til at tilsidesætte et urimeligt kontraktvilkår, der pålægger betaling af beløb, der viser sig at være uretmæssig, medfører i princippet en dertil svarende pligt til tilbagebetaling af de samme beløb. En manglende tilbagebetalingsforpligtelse ville kunne underminere den afskrækkende virkning af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med direktivets artikel 7, stk. 1 [21].

41. Selv om artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 kræver, at medlemsstater fastlægger, at urimelige kontraktvilkår ikke binder forbrugeren »i henhold til deres nationale lovgivning«, kan national regulering af den beskyttelse, som forbrugere sikres ved dette direktiv, ikke ændre

18 – Jf. eksempelvis dom af 26.3.2019, Abanca Corporación Bancaria og Bankia (C-70/17 og C-179/17, EU:C:2019:250, præmis 49).

19 – Dom af 10.6.2021, BNP Paribas Personal Finance (C-776/19 – C-782/19, EU:C:2021:470, præmis 36).

20 – Dom af 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15, C-307/15 og C-308/15, EU:C:2016:980, præmis 61).

21 – Ibidem, præmis 62-63.

anvendelsesområdet og følgelig indholdet af denne beskyttelse. Det tilkommer følgelig medlemsstater at definere de nærmere bestemmelser for konstateringen af, at et kontraktvilkår er urimeligt, og for hvordan de konkrete retsvirkninger heraf skal være. En sådan konstatering skal altid give mulighed for genoprettelse af den retlige og faktiske situation, som forbrugeren ville have befundet sig i, såfremt dette urimelige vilkår ikke havde eksisteret, herunder retten til restitution af de beløb, som den erhvervsdrivende uberettiget er kommet i besiddelse af på grundlag af det urimelige vilkår til skade for forbrugeren [22].

42. For så vidt angår gyldigheden for en aftale af en konstatering, at visse af dens vilkår er urimelige, gælder i henhold til artikel 6, stk. 1, andet sætningsled, i direktiv 93/13, at »aftalen forbliver bindende for parterne på i øvrigt samme vilkår, hvis den kan opretholdes uden de urimelige kontraktvilkår«. Formålet med denne bestemmelse er ikke at annullere samtlige aftaler, der indeholder urimelige kontraktvilkår, men at genskabe balancen mellem parterne, mens gyldigheden af aftalen i sin helhed i princippet bevares [23]. Den omhandlede aftale skal i princippet opretholdes uden nogen anden ændring end den, der følger af ophævelsen af urimelige kontraktvilkår, i det omfang en sådan opretholdelse af kontrakten retligt set er mulig i overensstemmelse med reglerne i national ret, hvilket der skal foretages en objektiv prøvelse af [24].

43. Det fremgår tydeligt af forelæggelsesafgørelsen, at i henhold til polsk ret fører fjernelse af urimelige vekselvilkår i en låneaftale til annullation af denne aftale i sin helhed, eftersom den ikke kan eksistere uden disse bestemmelser, og at en sådan annullation finder anvendelse ex tunc.

44. Direktiv 93/13 fastlægger ikke konsekvenserne af en konstatering af, at en aftale, der er indgået mellem en erhvervsdrivende og en forbruger, ikke retligt består efter fjernelsen af dens urimelige kontraktvilkår. Der gælder inden bestemmelser i dette direktiv, der kræver, at medlemsstater under disse omstændigheder skal gøre det muligt for parterne at gøre krav gældende mod hinanden, der går videre end genoprettelse af de beløb, der med urette er betalt på grundlag af det urimelige kontraktvilkår. Som A.S., kommissionæren for menneskerettigheder, den økonomiske ombudsmand, den polske regering og Kommissionen med rette har gjort gældende, tilkommer det medlemsstater i henhold til deres nationale lovgivning at fastlægge disse konsekvenser på en måde, der er i overensstemmelse med EU-retten [25].

45. Den forelæggende rets spørgsmål henviser til to særskilte situationer, afhængig af hvorvidt kravet rejses af eller mod en forbruger. Jeg vil foretage en særskilt behandling af hver af disse situationer i lyset af de principper, som jeg har henvist til.

2. Forbrugerens krav mod banken

46. A.S. har i det væsentlige anført, at han er berettiget til vederlag fra Bank M. for sidstnævntes brug af den del af det månedlige afdrag, som han har betalt til opfyldelse af låneaftalen med pant i fast ejendom.

[22] – Ibidem, præmis 64-66.

[23] – Dom af 14.3.2019, Dunai (C-118/17, EU:C:2019:207, præmis 40 og den deri nævnte retspraksis).

[24] – Ibidem, præmis 51 og den deri nævnte retspraksis. Domstolen tilføjede, at artikel 6, stk. 1, andet sætningsled, i direktiv 93/13 ikke fastsætter kriterierne for muligheden for at videreføre en kontrakt uden de urimelige kontraktvilkår, men overlader det til den nationale retsorden at fastslå kriterierne under overholdelse af EU-retten (dom af 3.10.2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, præmis 40).

[25] – Jf. i denne retning dom af 29.4.2021, Bank BPH (C-19/20, EU:C:2021:341, præmis 84), og af 2.9.2021, OTP Jelzálogbank m.fl. (C-932/19, EU:C:2021:673, præmis 49).

47. Direktiv 93/13 har til formål at sikre forbrugere et højt beskyttelsesniveau [26]. Domstolens praksis, der er beskrevet i punkt 39-41 i det foreliggende forslag til afgørelse, gør det klart, at dette formål bl.a. opnås ved, at forbrugeren ikke er bundet af et urimeligt vilkår, og at vedkommende føres tilbage til den faktiske og retlige position, som vedkommende ville have befundet sig i, såfremt dette vilkår ikke havde eksisteret.

48. Ifølge 12. betragtning til direktiv 93/13 indfører direktivet en delvis og minimal harmonisering af national ret vedrørende urimelige kontraktvilkår, der giver medlemsstater mulighed for under overholdelse af traktaten at sikre forbrugere et højere beskyttelsesniveau ved at fastsætte strengere nationale bestemmelser end bestemmelserne i direktivet. Artikel 8 i direktiv 93/13 afspejler denne tanke.

49. Direktiv 93/13 er følgelig ikke en hindring for nationale retsforskrifter eller national retspraksis, der fortolker disse, der tillægger forbrugere mere vidtgående rettigheder, end dem der er indeholdt deri. En medlemsstat kan hypotetisk set i tilfælde af annullation af en låneaftale med pant i fast ejendom efter fjernelsen af dens urimelige vilkår give låntagere mulighed for at gøre krav gældende mod banker, der går videre end tilbagebetaling af erlagte afdrag på lånet samt morarenter til den lovbestemte rentesats. Det tilkommer følgelig den forelæggende ret med henvisning til national ret at tage stilling til, om forbrugere har ret til at gøre sådanne krav gældende, og i givet fald træffe afgørelse herom.

50. Ifølge forelæggelsesafgørelsen anvender national retspraksis og polske kommentatorer oftest begrebet uberettiget berigelse som hjemmel for de ovennævnte krav. Såfremt A.S. i den foreliggende sag, efter at Bank M. havde tilbagebetalt de månedlige afdrag, der var betalt i henhold til den ugyldige låneaftale med pant i fast ejendom, ville være ringere stillet som følge af denne aftale, tilkommer det den nationale domstol at tage stilling til, hvorvidt betingelserne for uberettiget berigelse i national ret var blevet opfyldt, at foretage samtlige passende faktiske konstateringer i forhold til dette spørgsmål og at drage de nødvendige konklusioner på baggrund heraf. Der kan drages en parallel til dommen i sagen Kanyeba m.fl., hvor Domstolen fastslog, at spørgsmålet om, hvorvidt omstændigheder som de hovedsagerne i denne sag omhandlede henhørte under reglerne om ansvar uden for kontraktforhold, skulle afgøres i henhold til national ret og ikke direktiv 93/13 [27].

51. Som Kommissionen med rette har bemærket i retsmødet, betyder den omstændighed, at forbrugere i en situation, der ligner den, som den forelæggende ret skal tage stilling til, teoretisk set kan gøre krav gældende, der er baseret på begrebet uberettiget berigelse i henhold til national ret ikke, at der skal gives medhold i disse krav. I sådanne tilfælde skal de betingelser, som polsk ret fastlægger for at kunne give medhold i en sag om uberettiget berigelse, være opfyldt. Nationale domstole kan ligeledes udøve en kompetence til at forkaste sådanne retssager, såfremt de udgør misbrug af rettigheder.

52. Efter min opfattelse underminerer muligheden i national ret for, at en låntager kan gøre krav gældende mod en bank, der går videre end tilbagebetaling af erlagte månedlige afdrag og betaling af morarenter i tilfælde af annullation af en låneaftale, der indeholder urimelige kontraktvilkår, ikke den effektive virkning af direktiv 93/13. Denne mulighed kan omvendt tilskynde låntagere til at udøve de rettigheder, som de udleder af dette direktiv som forbrugere, idet den samtidig afholder banker fra at indsætte urimelige kontraktvilkår i deres aftaler.

[26] – Jf. eksempelvis dom af 25.11.2020, Banca B. (C-269/19, EU:C:2020:954, præmis 37, 41 og 43).

[27] – Dom af 7.11.2019, Kanyeba m.fl. (C-349/18 – C-351/18, EU:C:2019:936, præmis 72 og 73).

53. Det er, som Bank M. har bemærket, korrekt, at Domstolen har fastslået, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 er en præceptiv bestemmelse, der har til formål at erstatte den formelle balance, som aftalen indfører mellem medkontrahenternes rettigheder og forpligtelser, med en reel balance, der skal genindføre ligheden mellem parterne [28]. Jeg mener imidlertid ikke, at muligheden i henhold til national ret for en forbruger til at gøre krav gældende mod en erhvervsdrivende, der går videre end tilbagesøgning af de beløb, som sidstnævnte har modtaget i henhold til en aftale, der erklæres ugyldig, underminerer opnåelsen af dette formål. Som fremhævet af Domstolen følger det af dommen i sagen Banco Santander og Escobedo Cortés af både artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13 og af direktivets generelle opbygning, at direktivet ikke tilsigter en overordnet ligevægt mellem aftalepartnernes rettigheder og forpligtelser, men snarere at undgå, at der opstår en skævhed i disse rettigheder og forpligtelser til skade for forbrugerne [29].

54. Kommissionens skriftlige indlæg er bl.a. baseret på artikel 8 i direktiv 93/13. Det forekommer mig, at det, der er genstand for den foreliggende sag, ikke er en national regel, der har til formål at styrke det niveau for forbrugerbeskyttelse, som direktiv 93/13 tillægger, men derimod fortolkningen af visse bestemmelser i den civile lovbog, der finder generel anvendelse. Bestemmelser af denne karakter udgør ikke foranstaltninger, som medlemsstater kan vedtage eller bevare i henhold til artikel 8 i direktiv 93/13 [30]. Såfremt den nationale domstol fortolker disse bestemmelser på den måde, som det er beskrevet i punkt 49 i det foreliggende forslag til afgørelse, vil denne fortolkning ikke desto mindre være i overensstemmelse med de forbrugerbeskyttelsesformål, som direktiv 93/13 forfølger.

55. Ligesom A.S., den økonomiske ombudsmand, den polske og den portugisiske regering [31] samt Kommissionen er jeg i lyset af disse indlæg af den opfattelse, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at disse bestemmelser ikke er til hinder for en retslig fortolkning af national ret, hvorefter forbrugeren, såfremt en låneaftale, der er indgået mellem en forbruger og en bank, erklæres ugyldig fra dens indgåelse på det grundlag, at den indeholder urimelige kontraktvilkår, i tillæg til tilbagebetaling af de beløb, der er erlagt i henhold til denne aftale, og til betaling af morarenter til den lovbestemte rentesats fra datoen for anmodningen om tilbagebetaling kan forfølge yderligere krav mod banken som følge af denne konstatering. Det tilkommer den nationale domstol med henvisning til national ret at tage stilling til, om forbrugere har ret til at gøre sådanne krav gældende, og i givet fald træffe afgørelse herom.

3. Bankens krav mod forbrugeren

56. Bank M. har gjort gældende, at den ikke alene kan rejse krav mod A.S. om tilbagebetaling af den overførte lånekapital samt morarenter til den lovbestemte rentesats, men ligeledes om vederlag for brug af disse pengemidler uden for kontrakt igennem en vis periode [32]. Bank M. har gjort gældende, at ved at stille midler til rådighed for A.S. igennem en årrække har den ydet ham

[28] – Dom af 21.12.2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15, C-307/15 og C-308/15, EU:C:2016:980, præmis 55 og den deri nævnte retspraksis).

[29] – Dom af 7.8.2018, Banco Santander og Escobedo Cortés (C-96/16 og C-94/17, EU:C:2018:643, præmis 69).

[30] – Jf. i denne retning dom af 7.8.2018, Banco Santander og Escobedo Cortés (C-96/16 og C-94/17, EU:C:2018:643, præmis 69).

[31] – Den portugisiske regering er af den opfattelse, at både forbrugeren og banken er berettigede til at gøre sådanne krav gældende. Bank M. har gjort gældende, at parterne i låneaftalen er berettiget til at »gøre krav gældende, der ikke har til formål at stille forbrugeren bedre, men derimod at genoprette en reel lighed mellem parterne og navnlig gøre krav gældende om genoprettelse ved uberettiget berigelse«.

[32] – Bank M. synes ligeledes i dette tilfælde at inddrage vederlag for visse tilknyttede tjenester, der er knyttet til forvaltningen af låneaftaler med pant i fast ejendom som eksempelvis bl.a. behandlingen af de oplysninger i låneansøgningen, der tager stilling til låntagers kreditværdighed, modtagelse af afdrag, overvågning af tilgodehavender og opdatering af tilbagebetalingsplanen.

en tjeneste af ikke-økonomisk karakter med sin egen økonomiske værdi, der er adskilt fra overførslen af midlerne [33]. Dens krav om et sådant vederlag er i det væsentlige baseret på begrebet uberettiget berigelse.

57. Som behandlet ovenfor tilkommer det for så vidt angår forbrugere i princippet den nationale domstol i henhold til national ret at tage stilling til, hvorvidt en bank efter en annullation af en låneaftale med pant i fast ejendom på det grundlag, at den indeholder urimelige kontraktvilkår, er berettiget til at gøre krav gældende mod en forbruger, der går videre end tilbagebetaling af den overførte lånekapital og betaling af morarenter til den lovbestemte rentesats. I modsætning til den løsning, som jeg foreslår for så vidt angår A.S.s krav, er jeg imidlertid af de grunde, som jeg har anført nedenfor, af den opfattelse, at Bank M. ikke er berettiget til at forfølge sådanne krav.

58. Jeg skal indledningsvis anføre, at enhver annullation af en låneaftale med pant i fast ejendom, vil udspringe af, at Bank M. havde indsat urimelige kontraktvilkår i denne aftale. Som Kommissionen med rette har gjort gældende i sine skriftlige indlæg, kan en part under hensyntagen til det generelt accepterede retsprincip nemo auditur propriam turpitudinem allegans ikke udlede nogen økonomisk fordel af en situation, som den selv har skabt ved dens egen ulovlige adfærd. Såfremt en bank nærmere bestemt stilles ringere som følge af annullation af en låneaftale med pant i fast ejendom, der indeholder urimelige kontraktvilkår, bør den ikke kompenseres herfor, eftersom den ene og alene udspringer af resultatet af dens egen ulovlige adfærd.

59. Jeg vil dernæst anføre, at såfremt en bank i en situation som den, der er opstået i hovedsagen, kunne gøre krav gældende mod en forbruger, der går videre end tilbagebetalingen af lånekapitalen med tillæg af morarenter til den lovbestemte rentesats, navnlig vederlag for brugen af lånekapital uden for kontrakt, ville dette fratage direktiv 93/13 dets effektive virkning og føre til et udfald, der ville være i strid med de formål, som det forfølger.

60. Som fremhævet af A.S., kommissionæren for menneskerettigheder, den økonomiske ombudsmand og Kommissionen vil denne mulighed kunne underminere den afskrækkende virkning, som artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13, sammenholdt med direktivets artikel 7, stk. 1, har til formål at knytte til en konstatering af, at der foreligger urimelige kontraktvilkår i aftaler mellem forbrugere og erhvervsdrivende [34]. Dommen i sagen Banco Español de Crédito, hvori det blev fastslået, at såfremt det stod den nationale domstol frit for at ændre indholdet af urimelige kontraktvilkår, der fremgår af sådanne aftaler, ville en sådan adgang kunne skade gennemførelsen af det langsigtede mål, der er nævnt i artikel 7 i direktiv 93/13, illustrerer dette. Erhvervsdrivende ville være fristede til at anvende urimelige kontraktvilkår vel vidende, at selv såfremt de erklæres ugyldige, ville aftalen kunne ændres af de nationale domstole, således at disse erhvervsdrivendes interesser på denne måde blev sikret. En sådan kompetence ville følgelig kunne bidrage til at eliminere den afskrækkende virkning for erhvervsdrivende, der opstår ved helt og holdent at undlade at anvende sådanne urimelige kontraktvilkår over for forbrugere [35]. I et tilfælde som det foreliggende ville banken tilsvarende ikke afholde sig fra at anvende urimelige kontraktvilkår i dens låneaftaler med forbrugere, såfremt den trods annullation af disse aftaler kunne kræve et vederlag fra forbrugere til markedsrenten for brugen af lånekapitalen. En sådan situation kunne

[33] – Den forelæggende ret har i forelæggelsesafgørelsen bemærket, at de fleste polske kommentatorer er af den opfattelse, at en sådan sondring er kunstig, og at der kun findes en tjeneste, nærmere bestemt overførelsen af midler.

[34] – Jf. ligeledes punkt 39 i det foreliggende forslag til afgørelse.

[35] – Dom af 14.6.2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, præmis 69).

endda gøre det rentabelt for banken at indføre urimelige kontraktvilkår i forhold til forbrugere. Der ville i det mindste være en væsentlig reduktion i den økonomiske risiko, som banken ville stå over for, såfremt dette var tilfældet.

61. A.S. og den økonomiske ombudsmand har ligeledes med rette gjort gældende, at såfremt en bank er berettiget til at gøre krav gældende mod en forbruger, der går videre end tilbagebetalingen af lånekapitalen med tillæg af morarenter til den lovbestemte rentesats, ville dette kunne underminere den effektive virkning af den beskyttelse, som direktiv 93/13 yder forbrugere. I den foreliggende sag fremgår det tydeligt af A.S.s og Bank M.s skriftlige og mundtlige indlæg, at sidstnævntes krav mod førstnævnte for så vidt angår vederlag for brugen af lånekapital uden for kontrakt udgør 192 812,51 PLN (ca. 41 484,26 EUR) svarende til ca. to-tredjedele af lånekapitalen. Den økonomiske ombudsmand har i retsmødet anført, at han var bekendt med tilfælde i Polen, hvor størrelsen af det vederlag, som banker krævede af forbrugere, oversteg størrelsen på den ydede kredit. Såfremt man gør forbrugeres mulighed for at frigøre sig fra urimelige kontraktvilkår genstand for betaling af et sådant højt vederlagsniveau, ville det kunne give anledning til en situation, hvor de ville være bedre tjent med at opfylde aftalen, der indeholder det urimelige kontraktvilkår, frem for at forsøge at udøve deres rettigheder i henhold til direktiv 93/13. Som A.S. endvidere har anført i sine skriftlige og mundtlige indlæg, befinder låntagere sig endvidere under hensyntagen til den ugennemsigtige, komplekse og skønsprægede karakter af kriterierne generelt ikke i en position, hvor de med tilstrækkelig præcision kan bedømme det beløb, som banken kan kræve betalt fra dem, forud for at de træffer afgørelse om, hvorvidt det er i deres interesse at anfægte lovligheden af de urimelige kontraktvilkår. Det skal ligeledes tilføjes, at banker som Bank M. i den foreliggende sag generelt er af den opfattelse, at de beløb, der angiveligt forfalder til betaling fra forbrugerens side som vederlag for brug af lånekapital uden for kontrakt, skal betales straks. For så vidt angår låneaftaler forfalder afdrag omvendt til betaling i regelmæssige intervaller, hvilket gør det muligt for låntageren at planlægge vedkommendes tilbagebetalinger. Samtlige af disse faktorer har til formål at afholde forbrugere fra at udøve de rettigheder, der tilkommer dem i henhold til direktiv 93/13.

62. Jeg er ligeledes af den opfattelse, at det argument, som Bank M. og det finansielle tilsynsråd har fremført, om, at det, såfremt banken ikke havde ret til at kræve vederlag fra A.S. for brugen af lånekapital uden for kontrakt, ville svare til at yde »gratis kredit« til opførelsen af et hus, ikke kan lægges til grund. En sådan situation er for det første den normale konsekvens af en ex tunc-annullation af låneaftalen efter fjernelsen af dens urimelige kontraktvilkår. Som den polske regering for det andet med rette har gjort gældende i dens skriftlige indlæg, er den omstændighed, at erhvervsdrivende mister den forventede fortjeneste ved opfyldelsen af en låneaftale i tilfælde af en overtrædelse af dens forpligtelser i henhold til EU-retten, ikke et nyt træk i Domstolens praksis om forbrugerbeskyttelse. Domstolen fastslog eksempelvis i dommen i sagen Home Credit Slovakia, at national lovgivning, der fastlagde fortabelse af kreditors ret til renter og omkostninger i tilfælde af manglende oplysninger i en kreditaftale om visse af de oplysninger, der var krævet i henhold til direktiv 2008/48, var forholdsmæssig [36].

63. Bank M. og det finansielle tilsynsråd har ligeledes gjort gældende, at de finansielle markeders stabilitet i Polen og Den Europæiske Union ville blive truet, såfremt banker fratages muligheden for at kræve vederlag for brugen af lånekapital uden for kontrakt i en situation som den, der er genstand for hovedsagen. Dette argument har ingen vægt i forbindelse med fortolkningen af

[36] – Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/48/EF af 23.4.2008 om forbrugeraftaler og om ophævelse af Rådets direktiv 87/102/EØF (EUT 2008, L 133, s. 66). Jf. dom af 9.11.2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, præmis 71), og i samme retning kendelse af 16.11.2010, Pohotovosť (C-76/10, EU:C:2010:685, præmis 76).

direktiv 93/13, hvis formål ikke er at bevare de finansielle markeders stabilitet, men først og fremmest at beskytte forbrugere. Som retssubjekter er banker under alle omstændigheder forpligtet til at indrette deres virksomhed, således at de respekterer samtlige af dets bestemmelser.

64. Ligesom A.S., kommissionæren for menneskerettigheder, den økonomiske ombudsmand, den offentlige anklager for Warszawa – Śródmieściedistriktet[37], den polske regering samt Kommissionen vil jeg i lyset af disse betragtninger foreslå Domstolen, at artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13 skal fortolkes således, at disse bestemmelser er til hinder for en retslig fortolkning af national ret, hvorefter banken i tilfælde, hvor en låneaftale, der er indgået mellem en forbruger og en bank, erklæres ugyldig fra dens indgåelse på det grundlag, at den indeholder urimelige kontraktvilkår, i tillæg til tilbagebetaling af de beløb, der er betalt i henhold til denne aftale, og til betaling af morarenter fra datoen for anmodningen om tilbagebetaling kan forfølge yderligere krav mod forbrugeren som følge af denne konstatering.

V. Forslag til afgørelse

65. Jeg vil i lyset af ovenstående betragtninger foreslå Domstolen at besvare det præjudicielle spørgsmål fra Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (retten i første instans i Warszawa – Śródmieścia, tingstedet Warszawa, Polen) som følger:

»1) Artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler

skal fortolkes således, at disse bestemmelser ikke er til hinder for en retslig fortolkning af national ret, hvorefter forbrugeren, såfremt en låneaftale, der er indgået mellem en forbruger og en bank, erklæres ugyldig fra dens indgåelse på det grundlag, at den indeholder urimelige kontraktvilkår, i tillæg til tilbagebetaling af de beløb, der er erlagt i henhold til denne aftale, og til betaling af morarenter til den lovbestemte rentesats fra datoen for anmodningen om tilbagebetaling kan forfølge yderligere krav mod banken som følge af denne konstatering.

Det tilkommer den nationale domstol med henvisning til national ret at tage stilling til, om forbrugere har ret til at gøre sådanne krav gældende, og i givet fald træffe afgørelse herom.

2) Artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i direktiv 93/13

skal fortolkes således, at disse bestemmelser er til hinder for en retslig fortolkning af national ret, hvorefter banken i tilfælde, hvor en låneaftale, der er indgået mellem en forbruger og en bank, erklæres ugyldig fra dens indgåelse på det grundlag, at den indeholder urimelige kontraktvilkår, i tillæg til tilbagebetaling af de beløb, der er betalt i henhold til denne aftale, og til betaling af morarenter til den lovbestemte rentesats fra datoen for anmodningen om tilbagebetaling kan forfølge yderligere krav mod forbrugeren som følge af denne konstatering.«

[37] – Kommissionæren for menneskerettigheder og den offentlige anklager for Warszawa – Śródmieściedistriktet er af den opfattelse, at hverken forbrugeren eller banken er berettigede til at gøre disse krav gældende.